

בס"ד

שיעורי "ליל שישי"

בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ב

פנינים לחג השבועות

למה דוקא בשבועות יש דין לכם

א. מצינו מח' תנאים בכמה מקומות (יעי' פסחים דף ס"ח ב' וביצה דף ט"ו ב') האיך צריך לנהוג אדם ביו"ט, ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט, אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה, ר' יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש, ובגמ' בפסחים איתא א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה לישראל הוא. (ובאמת ראוי לשים לב שמכיון שהדין חציו לה' הוא ביום החג דוקא ולא בלילה, א"כ ראוי לעסוק בתורה לכה"פ מחצית היום, ולימוד הלילה לא עולה למצוה זו).

והדבר לכאורה הוא פלא שהרי הסברא נותנת להיפך, שמכיון ששבועות הוא יום שניתנה בו תורה ודאי וודאי שראוי הוא שאדם יהיה ספון בבית המדרש במשך כל היו"ט, להראות חיבתנו לתורה הקדושה.

והבית הלוי (פרשת יתרו) עמד על כך והשיב שהרי מבואר בחז"ל יעי' ילקוט שמעוני (תהילים רמז תרמ"א) שהמלאכים ביקשו שתיתן להם התורה, אמר להם משה שאינם יכולים לקיים את התורה שהרי אין אצל המלאכים משא ומתן, וא"כ לא שייך לגביהן האיסור של שבועת שוא, וכן אין להם אב ואם, וממילא ל"ש מצות כיבוד אב ואם וכו'. נמצא א"כ שכל הסיבה בגינה זכו ישראל לקבל את התורה הוא רק בזכות שנשמתן נטועה בגוף, ואשר ע"כ ראוי לענג את הגוף שהוא הגורם לכך שקיבלנו את התורה.

תי' נוסף מצינו בדברי הכת"ס (או"ח סי' קמ"א) שהנה בני ישראל נכפה עליהן הר כגיגית, והיו אנוסים לקבל את התורה, ומעתה היה צריך להיות שהיו עצבים על כך, ולכן עושים סעודה מיוחדת בחג מתן תורה להודיע ולהודיע שאנו שמחים על קבלת התורה.

"אשר בחר בנו" ודרי סיבב הקב"ה אצל אומות העולם קודם

ב. בברכת התורה אומרים "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" וצ"ב שהרי מבואר בחז"ל שהקב"ה סיבב אצל כל האומות והציע להם את התורה, והם אלו שסירבו מלקבלה, וא"כ במה עם ישראל נבחר יותר מכל האומות.

יש לישב עפ"י מש"כ הבית הלוי בריש פרשת יתרו, עה"פ "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" ופי' חז"ל דתאמר היינו לשון רכה, ותגיד לבני ישראל דברים הקשין כגידין, ופי' הכוונה דציוה שיאמר תחילה מתן שכן של מצות והטובה שיוצא מקיומם כדי להמשיך לבן לקבל התורה, ואח"כ יציע בפניהם העונשים שיענש העובר עליהם, וכ"ז מאהבתו של הקב"ה את בני ישראל.

ובזה ביאר מדרש חז"ל עה"פ "אני הגבר" שאמרו ישראל להקב"ה רבש"ע כך יפה לנו וכך הגון לנו שלא קבלה אומה תורתך אלא אני, אומר להם הקב"ה אני הוא שפסלתי כל האומות בשבילכם, א"ל א"כ למה החזרת תורתך על כל אומה ולא קבלוה דתניא בתחילה נגלה לבני עשו ולא קבלוה, וביאר

הבית הלוי דהקב"ה שינה מההצעה של קבלת התורה לאומות העולם מאשר אצל ישראל, דגבי אומות העולם הקב"ה אמר להם את העונשים בתחילה, ואילו גבי ישראל הוא הקדים השכר לעונש למשך את לבם, וזה מה שאמר הקב"ה אני הוא שגרמתי שאומות העולם לא ירצו בתורה מתוך כך שהצעתי בפניהם קודם את העונשין, משא"כ לישראל שרציתי שיקבלוה הצעתי בפניהם קודם את השכר. ובזה ניחא ברכת אשר בחר בנו, דכיון שהקב"ה רצה שישראל יקבלו את התורה כיון שהם נבחרו להיות עבדי ה' לכן הקב"ה הציע בפניהם את התורה באופן שישמחו לקבלה, משא"כ באומות העולם שהקב"ה לא חפץ בהם.

למה אמרו חז"ל שהקב"ה מכר את התורה, ודרי יושב והוגה בה

ג. איתא בגמ' ברכות (דף ה' ע"א) אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזבו. והק' העולם דבשלמא המוכר את חפציו עצב משום שנאלץ להפרד מחפציו, אבל הקב"ה הגם שמסר את התורה לישראל מ"מ לא עזבה, דהרי שנינו שהקב"ה יושב ועוסק בתורה, (יעי' גיטין דף ו' ע"ב) וא"כ מה הדמיון זל"ז. ותי' דמעת שמסר הקב"ה את התורה לישראל הרי נתן לישראל כח להכריע בדברי תורה בכל שאלה וספק, ואפילו אם בשמים יפשטו את הספק באופן אחר, לא סמכינן אפסק דשמים דקי"ל לא בשמים היא, כמבואר בגמ' בב"מ (דף נ"ט ע"ב) שנחלקו ר"א וחכמים בתנורו של עכנאי (והיינו תנור שנטמא וצרפו בכבשן, ואח"כ צירף החוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא) דר"א מטהר וחכמים מטמאין, ומבואר בגמ' שר"א וחכמים התוכחו רבות בענין זה עד שאמר ר"א אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, מאי לא בשמים היא אמר רבי ירמיה שכבר ניתנה תורה מהר סיני ואין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות.

האם דוותרו אחר פתן תורה לשאת אחותם

ד. החתם סופר כתב (בחי' למס' ע"ז) שכל ימיו נתקשה מהיכן המקור להאי דינא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ובמשך חכמה (פרשת ואתחנן פ"ה פכ"ו) כתב מקור להאי דינא דהנה לאחר מתן תורה נאמר בתורה "שובו לכם לאהליכם" ואין אהלו אלא אשתו, ומסתמא היו ליוצאי מצרים הרבה נשים שאמורות להיות אסורים באיסור ערוה, (וכמו דמצינו גבי עמרם שנשא דודתו) וא"כ האיך התירה להם התורה לשוב לנשותיהן, וע"כ דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וממילא בטלה הקורבה.

אך יל"ע בזה דבפרשת בהעלותך נאמר "וישמע משה את העם בכה למשפחותיו" וביארו חז"ל דבכו על עיסקי עריות שנאסרו להן, ולכאו' אי נימא דכיון שהיו כולם כקטנים שנולדו לא נאסרו בעריות שהיו קודם לכן למה היה להם לבכות ולהצר על כך, ואולי י"ל דבכו על העתיד שיהיה להם אסור להנשא לקרובותיהן.

ובאמת המהר"ל (פרשת ויגש פמ"ו פ"ה) כתב דלא נאמר האי כללא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אלא רק בגירות מרצון כשאר גירות דעלמא, אבל גירות בכפיה כהאי דמתן תורה שכפה עליהן הר כגיגית לא היו נחשבים כקטנים. ובכך ביאר למה בכו על עיסקי משפחות ומשום שאכן היו הרבה מהם שהיו צריכים לעזוב נשותיהן שהיו אסורות להן באיסור עריות. ומה שהוכיח המשך חכמה מהא דהותרו לחזור לנשותיהן ע"כ שהותרו גם לחזור לאתן נשים שהיו אסורות עליהן באיסור ערוה, צ"ל

דבאמת ההיתר לא היה לחזור לאותן נשים שהיו אסורות להן, וכמש"כ רבותינו בעלי התוס' (עה"ת בפרשת בהעלותך פי"א פכ"ו) שכשנתנה תורה ונאסרו על העריות פרשו כולם וגם עמרם פרש מיוכבד מפני שהייתה דודתו ונשא אשה אחרת.

והנה לדברי המהר"ל שבגיירות בכפיה, לא נאמר הכלל של "כקטן שנולד דמי" אמרו המפלפלים, ליישב קושיה חמורה, שבגמ' בזבחים (דף ק"א ב') דנה הגמ' מי הסגיר את מרים, כאשר הייתה מצורעת, אם תאמר משה הסגירה, הרי זר הוא ואין זר רואה נגעים, ואם תאמר אהרן הסגירה, אהרן קרוב הוא ואין קרוב רואה נגעים. נשאלת השאלה, הרי גם משה הוא אח, ולמה הגמ' לא כללה הפסול של משה לראות את הגעים בהדי אהרן. ורצו לומר שמשה רבינו לא נתגייר בכפיה, באשר הוא לא היה מצוי בתחתית ההר כשאר ישראל ונמצא א"כ שהתגייר ברצון, וא"כ כלפי משה יש לומר שהוא זר, אך לא ניתן לומר שהוא אח, מכיון שהוא קטן שנולד דמי, משא"כ אהרן שהתגייר בכפיה נשאר בגדר אח למרים.

אך צ"ב שהרי בזבחים (דף קט"ז ע"ב) נחלקו אי יתרו הגיע קודם מתן תורה או אחר מתן תורה, וא"כ למ"ד שיתרו הגיע אחר מתן תורה, הרי נמצא דבניו של משה לא היו במעמד מתן תורה (שהרי יתרו הגיע עם צפורה ושני בניה כמבואר ריש פרשת יתרו) וגם הן לא נתגיירו בכפיה.

ומעתה קשה, שבגמ' ביבמות (דף ס"א ב') נחלקו ב"ש וב"ה כמה בני אדם צריך להוליד כדי לקיים מצות פריה ורביה, ושי' בית שמאי שמקיים בשני בנים, וראייתם מהא דמשה פירש מאשתו אחר שנולדו לו ב' בניו, והנה בגמ' שם (דף ס"ב א') מבואר שי' ריש לקיש שהיו בנים בגיותו, ונתגייר לא קיים מצות פריה ורביה, נמצא א"כ שלשי' משה רבינו לא היה יכול לקיים מצות פריה ורביה במה שנולדו לו ב' בנים קודם מתן תורה, והאיך למדו ב"ש מהנהגת משה שדי בלידת ב' בנים.

ועוד צ"ב בדברי הימים (פ"א פכ"ג) נאמר ומשה איש האלוקים בניו יקראו על שבט לוי הרי לן דבניו התיחסו אחריו, ואם נאמר שהיו כקטן שנולד האיך התיחסו אחריו.

ועל כרחינו י"ל שמש"כ המהר"ל דבגיירות בכפיה לא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אין כוונתו דכיון שנעשה בכפייה לא חשיב כקטן שנולד, אלא כוונתו שמכך שאנו רואים שהועליה הגיירות בכפיה בשעת מתן תורה, על כרחינו יש לנו לומר שאי"ז כשאר גיירות דעלמא, דהיכן מצינו גיירות שלא מדעת המתגייר, וע"כ דגדר הגיירות דמתן תורה לא הייתה גיירות גמורה, כיון שעוד קודם מתן תורה היו בשם ישראל, ורק לגמר הגיירות היו צריכים כפיה, וכפי שמבואר באחרונים (יעי' ח' הגרנ"ט בכתובות דף י"א ע"א) שכ' דהגיירות הייתה רק לענין קדושת ישראל, וע"ז שפיר מהני כפיה, וממילא י"ל דע"ז אמר המהר"ל דלא נאמר בזה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, כיון דאכן לא היו בריה חדשה לגמרי מכיון שהיו כבר בשם ישראל עוד קודם מתן תורה.

ועפ"ז יבואר שפיר דבני משה התיחסו אחריו למרות שלא היו בעת מתן תורה, וממילא לא היו בכלל כפה עליהן הר כגיגית, והיינו משום דלא הכפיה קאגרים שלא היו בכלל קטן שנולד אלא הוא סימן לכך, ובאמת הטעם שלא היו כקטן שנולד מכיון שהיו בשם ישראל עוד קודם, וא"כ הגם שבני משה לא היו בעת הכפיה מ"מ ודאי שגם לגביהן אמרינן דלאו כקטן שנולד דמו.

האיך חל ההתחייבות של נעשה ונשמע והרי הוא דבר שאינו קצוב

ה. כתוב בתורה שעם ישראל אמרו נעשה ונשמע, והיינו שבאמירה זו נתחייבו לקיים את מצות התורה, והק' מהא דכתב הרמב"ם (פי"א ממכירה הט"ז) שמי שמתחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא חל החיוב, ובשו"ע (ח"מ ס' ס"ב) כתב שאפי' נתחייב בקנין אינו מועיל, מכיון שאינו יודע כמה

נתחייב היו כאסמכתא שלא קונה, וא"כ כאן בעת שאמרו נעשה ונשמע קודם נתינת התורה היו דבר שאינו קצוב, ואיך חלה ההתחייבות.

ונאמרו בזה כמה תירוצים, והגר"ח קניבסקי שליט"א תי' שבני ישראל סמכו על הקב"ה שלא יתן להם מצות שאינם יכולים לעמוד בהם (כמבואר בגמ' בשבת ויובא להלן) ולכן לא היו אסמכתא, וע"ע שארית יעקב לאבי הרי"ט אלגאזי (פרשת שלח עמ' רכ"ט), ובשדה חמד (ח"ב מערכת ד' אות ט' עמ' 75)

והבית הלוי (ח"ב דרוש י"ז) תי' שאכן אין אדם יכול להתחייב על דבר שאינו קצוב, אך מאידך יכול אדם למכור עצמו לעבד, וממילא יהיה חייב לקיים כל מה שאדונו יורהו, וזה היה הענין של "נעשה ונשמע" שהתחייבו להיות עבדי המקום, וממילא חייבים לקיים כל מה שהקב"ה יצום. והמשיך וביאר שזה החילוק בין בני נח לישראל, שהגם שכן נח חייב בז' מצות מ"מ אין גופו קנוי לקיום לאותן המצות, אלא שהוא חייב צדדי, משא"כ ישראל הקנו גופם לקבל את התורה.

למה אומות העולם סירבו לקבל את התורה משום לא תגנוב והרי בלא"ה מחוייבים בכך

ו. מבואר בחז"ל (יעי' ילקוט וזאת הברכה רמז תתקנ"א) שהקב"ה סיבב אצל כל אומות העולם והציע להם את התורה, וענוהו בסירוב, וזה"ל דבר אחר "ויאמר ה' מסיני בא" כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד נגלה אלא על כל האומות, בתחלה הלך לבני עשו ואמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצח, אמרו לו כל עצמן של אותן האנשים אביהם רוצח הוא שנאמר והידים ידי עשו ועל כך הבטיחו אביו ועל חרבך תחיה, הלך לו אצל בני עמון ומואב אמר להם מקבלין אתם את התורה, אמרו לו מה כתיב בה לא תנאף, אמרו לו כל עצמה של ערוה שלהם היא שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן, הלך ומצא את בני ישמעאל אמר להם מקבלין אתם את התורה, אמרו לו מה כתיב בה לא תגנוב, א"ל כל עצמן של אביהם לסטים היה שנאמר והוא יהיה פרא אדם לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה אם ירצו ויקבלו את התורה.

ויש לתמוה שהרי לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב, הן מז' מצות שגם בני נח הצטוו עליהן, וא"כ למה נמנעו מלקבל את התורה משום מצות הללו, והרי בלא"ה היו מחוייבים בכך. וביותר שהרי חמור דינו של בן נח באיסור דלא תגנוב מאשר אצל ישראל, שהרי ב"נ נהרג על פחות משו"פ, וכן בעד אחד ודיין אחד, משא"כ ישראל וא"כ יותר קל להם להיות חייבים בתורה מאשר להשאר בכלל בני נח.

וראיתי שהביאו מספר ראשית ביכורים (בכורות מ"ז ב') שכתב שקודם מתן תורה עם ישראל היו חייבים רק בז' מצות בלא אבזרייהו שלהם, וא"כ בני נח שנשארו בחיוב של ז' מצות בלבד אינם חייבים באבזרייהו של אותם מצות, ואשר ע"כ לא רצו לקבל את התורה כדי שלא להתחייב באבזרייהו.

אך לפי דברי הבית הלוי, ניתן לשפוך אור חדש על ההבדל בין ישראל לאומות העולם, שלגבי אומות העולם, הגם שחייבים בלא תרצח ובלא תגנוב וכו', מ"מ אין זה שבמהותן הם חפצים, שלא לעשות מעשים אלו, אלא שיש עליהן ציווי שלא לעשות כן, ויתכן שגם חפצים בכך משום תיקון העולם, אך גבי ישראל, הרי כתב הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) שהגם שגט שניתן בכפיה אינו גט, מ"מ במקום שעפ"י דין מחייבים הבית דין אדם ליתן גט לאשתו, ומכין אותו בשל סירובו, אין זה בכלל גט מעושה, מכיון

שכל אדם חפץ להיות מישראל, ורוצה לקיים את כל המצות ולהתרחק מעבירות, אלא שיצרו תוקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גירש לרצנו ע"כ.

הרי מבואר בדברי הרמב"ם שכל אדם מישראל במהותו, הוא חפץ לקיים את התורה, וכל סירובו אינו מגיע מתוכו פנימה, אלא מיצרו הרע, ומעתה ההכאה נועדה רק להשקיט את יצרו. והן אלו דברי הבית הלוי, שישראל קיבלו על עצמם להעשות עבדי המקום, היינו לשנות מהותם וכל חפצם ומאוויים הוא רק לעשות רצון הבורא. והכנעה זו, לא היו יכולים לקבל אומות העולם, שלא היו חפצים לשנות מהותם, וכלשון המדרש "כל עצמן של אותן אנשים" והיינו שלא רצו לשנות את מהותם.